

האחריות הפלילית של התאגיד לאור דיני השותפות

מאת
יגאל שניא *

א. מבוא

בעולם המשפט כחם מקובל כי תאגיד נושא באחריות פלילית. אחריות זו המוטלת על תאגיד הינה ישירה, רואים אותו כמבצע העבירה. ייחוס אחריות פלילית ישירה לתאגיד נעשה על פי העקרון שנקבע על ידי השופט Haldane בפסק הדין *Lenard's Carrying Co. Ltd. v. Asiatic Petroleum Co.* [1915] A.C. 705 לפי עקרון זה, "זוכה לשם, תורת האורגניזם", ישנם בעלי תפקידים מסוימים בחברה אשר את פעולותיהם רואים כפעולות החברה עצמה.¹

בין אנשי המשפט הפלילי, יש הרואים את היחסים בין התאגיד והאורגן המבצע את הפעולה המנווה עבירה למעשה, כחסי שותפות פלילית. המלומד גלנוורל ויליאמס, בספרו, "המשפט הפלילי", אומר:²

"When a company convicted for the act of its servant or officer, that servant or officer can be convicted also, being either a joint principal in the first degree, or an abettor according to the circumstances";.

ובמקום אחר באותו ספר הוא אומר:³

"If the words of the statute point to the company as the principal offender, the servant who does the physical act may be convicted of abetting";.

גישה דומה הוצגה על ידי המלומד Allen, פרופסור למשפט באוניברסיטת שיקגו, בדין וחשבון שהגיש לאגודה הבין-לאומית למשפט פלילי.⁴ אלה הרואים את היחס בין התאגיד והאורגן המבצע כחסי שותפות פלילית מציעים שתי אפשרויות: לראות בשניהם מבצעים עיקריים, או, לראות בחברה מבצעת עיקרית ובאורגן המבצע למעשה – מסייע בשעת עבירה. במשפט האנגלי ובמשפט האמריקאי אמנם נוהגים כך.⁵

* תלמיד השנה הרביעית בקולטת למשפטים.

1 כאשר המדובר בעבירה של אסור כוחות, הרי כל פעולה של עובד בלי שום לב לניעמו בחברה, אם נעשתה במהלך העבודה, גוררת אחריות פלילית של החברה.

2 Glanville Williams, *Criminal Law*, s 284, pp. 865–866.

3 סעיף 121, עמ' 331, היש ה.

4 הדוח נקרא, *La Responsabilite Penale Des Societes Privees En Droit Americain*, והוא פורסם ב- *Revue Internationale De Droit Penal* לשנת 1957, כרך 2–1.

5 במשפט האנגלי: א. חברה כמבצעת עיקרית והאדם כמבצע עיקרי: *R v. Daily Mirror Newspaper Co., Ltd.* [1922] 2 K.B. 539. ב. חברה כמבצעת עיקרית ואדם כמסייע: *Clifone v. State*, 68 A.L.R 1266; א. במשפט האמריקאי: *R v. Sorsky* [1944] 2 All E.R. 333 *State v. Ross*, 106 P. 1032.

ב. *U.S. v. Van Shaick*, 134 F 592.

מטרתו של חיבור זה לברר באיזו מידה מתאים היחס הנידון לעקרונות המקובלים של שותפות פלילית.

ב. דיני השותפות הכלליים

מבחינה אנליטית מבחינים בין שלש צורות של ריבוי עבריינים: ריבוי טבעי, ריבוי קונסטיטוטיבי, וריבוי הזדמנותי.

ריבוי טבעי מתקיים כאשר העבירה מעצם טבעה מחייבת קיום יותר מאשר עבריו אחד לשם ביצועה. דוגמא לריבוי כזה היא העבירה הנוצרת על ידי קיום „דו-קרב”⁶. דו קרב אינו יכול להתקיים, אלא בין שני יריבים. אדם אחד אינו יכול לבצע בעצמו דו קרב; הדבר ברור ונובע מן המושג עצמו.

ריבוי קונסטיטוטיבי מתקיים כאשר עצם התחברותם של מספר אנשים יוצר את העבירה. היינו, אחד מיסודות העבירה הוא הצטרפותם של מספר אנשים זה לזה. דוגמא לריבוי זה היא עבירת הקשר. עבירה זו מתבצעת כאשר שני אנשים או יותר מתקשרים לשם ביצוע עבירה מסוימת. את העבירה נשוא הקשר יכול לבצע אדם אחד או יותר, אך עצם התקשרותם של שני אנשים יותר במטרה לבצע במשותף אותה עבירה יוצרת עבירה עצמאית ונפרדת. התקשרותם של האנשים ללא כל פעולה נוספת מצדם יוצרת את עבירת הקשר. על כן נקרא ריבוי זה קונסטיטוטיבי

ריבוי העבריינים יכול להיות גם הזדמנותי. כלומר, עבירה מסוימת יכולה להתבצע על ידי עבריו יחיד, והתנהגותו של המבצע היחיד היא עבריינית במלואה. אך אפשר גם לבצע את העבירה על ידי מספר גדול יותר של משתתפים בביצוע. העובדה שמשתתפים בביצוע מספר אנשים אינו משנה את מהותה של העבירה ואינו יוצר עבירה חדשה, אלא רק מייחס את העבירה הנידונה לכל אותם אנשים שהשתתפו בביצועה. כאשר מתקיים ריבוי הזדמנותי של מבצעי העבירה נהגים לדבר על שותפות פלילית.

דוגמא לריבוי הזדמנותי של מבצעי עבירה תמצא כאשר עבירת שוד, למשל, מבוצעת על ידי שני אנשים. האחד מבצע את פעילות השוד גופא, בעוד רעהו עומד בקרן הרחוב ומשגיח שרעהו לא יופרע במעשיו. שוד משלם יכול להתבצע על ידי עבריו אחד בלבד, אך במקרה המתואר השתתף בביצוע אדם נוסף שפעולותיו סייעו להגשמת הפעילות העבריינית של האחר.

ההבדל העיקרוני בין ריבוי הזדמנותי מחד גיסא, וריבוי טבעי וקונסטיטוטיבי מאידך גיסא, הוא בכך שצורות הריבוי האחרונות הן קיום ספציפיים בעבירות ספר ציפיות, בעוד הראשון יכול להתקיים תוך כדי ביצוע כל עבירה, ובכלל זה גם עבירות בהן קיים אלמנט של ריבוי טבעי או קונסטיטוטיבי. על כן תופסת השותפות הפלילית מקום בחלק הכללי של המשפט הפלילי.⁷

6 עבירת דו-קרב חדלה להתקיים בישראל בשנת 1966: ס"ח 481, תשכ"ו, 64.

7 חלוקה זו הוצגה על ידי פרוס' פלר בהרצאותיו בדיני עונשין באוניברסיטה העברית בירושלים.

ג. בדיקת היחס לאור דיני השותפות הכלליים

כאמור מדברים על קיום שותפות פלילית כאשר ריבוי העבריינים הוא ריבוי הזדמנותי. ריבוי כזה קיים כאשר התנהגות היא עבריינית גם כאשר היא מבוצעת ע"י אחד מן השותפים, אך ניתן לבצע גם ע"י יותר מאחד. כאשר אמנם מבוצעת העבירה ע"י יותר ממבצע אחד, קיימת שותפות פלילית.

אין כל ספק מן האמור לעיל כי על מנת שתתקיים שותפות פלילית חייבים להיות מספר מבצעים, אשר כל אחד מהם יכול היה לבצע את העבירה לבדו.

בנקודה זו נתקלים באי התאמה ראשונה ליחס אורגן – חברה ביחס אורגן – חברה מבצע את המעשה כולו האורגן לבדו, ורק לו הכושר היכולת לבצע מעשה זה. באמצעות קונסטרוקציה משפטית מיוחדת מעשה זה לחברה. המעשה המיוחס לחברה הוא אותו מעשה גופו אשר ביצע האורגן. לא קיימים שני מעשים, אלא קיים מעשה אחד.

החברה בפני עצמה, אינה יכולה לפעול כלל בעולם המעשה. לא מתקיים פה היסוד הכונה את השותפות הפלילית: ביצוע מעשים, או מחוללים, ע"י מספר מבצעים, במטרה להגשים מעשה עבירה אחד.

יש להבחין בין המצב הזה ובין מקרה בו, למשל, משדלת אשה רווקה גבר לשאת אשה שניה בנימוק שאשתו הראשונה נפטרה. הגבר המבצע הוא סוכן תמים, והאשה המשדלת תיחשב כמבצעת עיקרית. כאשר, אין היא מסוגלת לעבור עבירה ריבוי נישואין עם אשה אחת, אך אין כל מניעה לראות אותה כמבצעת המעשה אותו כן עשתה. חברה כשלעצמה אינה יכולה לבצע כלל. גוף מופשט אינו יכול לבצע דבר בעולם המוחשי ללא תווך של גופים להם יש קיום מוחשי.

בלתי אפשרי הוא לדבר בכלל על קיום ריבוי במובן בו מדברים עליו לענין שותפות פלילית. אמנם קיימים שני גופים בעלי אישיות משפטית ובעלי כושר לשאת באחריות פלילית. אך בהקשר זה ריבוי דורש גופים בעלי כושר עשייה פלילי עצמי. התנהגות של שותף צריכה להיות גלויה, למרות שהיא יכולה לבוא לידי ביטוי הן במעשה הן במחלל. השותפות מתגשמת ע"י פעולה כאשר התנהגותו הגלויה של השותף מתבטאת בפעילות גופנית מסוימת, אשר בעזרתה הוא מפעיל אנרגיה פיסית עצמית לשם מטרה מסוימת. השותפות תתגשם ע"י מחלל כאשר התנהגותו הגלויה של השותף מתבטאת בפסיביות גופנית, המאפשרת לתהליכים וגורמים חיצוניים להתבצע ולהביא להגשמת המטרה. אמנם האורגן – המבצע הגשמי – ממלא את הדרישות, אך גם שותפתו – החברה – חייבת לענות על הדרישות, ובהעדר כושר עשייה עצמי אינה מסוגלת לכך. עד כאן לענין האקטוס ריאוס. לענין היסוד הנפשי, כלל הוא כי השותפות מתיישבת רק עם עבירות של *mens rea*. נדרש יסוד נפשי מתאים מכל אחד מן השותפים, והיסוד הנפשי של כל שותף מאופיין ע"י קיום ספציפיים לו, שאינם קיימים אצל שותף מסוג אחר. כך – היסוד הנפשי של המבצע העיקרי הוא כוונה להגשים באופן בלתי אמצעי את המטרה העבריינית. השידול – מאופיין ע"י כוונה ספציפית: השגת ביצוע עבירה מסוימת ע"י אדם מסוים, שאינו המשדל עצמו. המסייע – יש לו כוונה ספציפית לסייע לאדם אחר לבצע עבירה פלילית מסוימת.

בתי המשפט, ברצותם להטיל אחריות פלילית על חברות, סרבו להגביל את ריחוק זה לעבירות בהן לא נדרש יסוד נפשי. בעשותם שימוש בתורת האורגניזם אמרו בתי המשפט כי היסוד הנפשי הנדרש לעבירה מתמלא אם למבצע המוחשי היה היסוד הנפשי המתאים. היינו – כשם שייחסו קודם לכן את פעולות האורגן לחברה, ייחסו גם את היסוד הנפשי המתקיים באורגן המבצע לחברה. עקרון זה נקבע בפסקי הדין (1944) D. P. P. v. Kent & Sussex Contractors Ltd.⁸; ר- [1944] R. v. I.C.R. Haulage Ltd.⁹

אין כל ספק, אם כך, כי היסוד הנפשי המתקיים אצל המבצע המוחשי הוא זה אשר ייחס לחברה. אין כל אפשרות, ואפילו באקרויטיקה המשפטית הממוכמת ביותר, לפרש יסוד נפשי של אדם אחד בשני אופנים שונים, אשר נבדלים זה מזה מהותית. אין כל אפשרות לפרש את היסוד הנפשי כאשר הוא מיוחס לחברה ככוונה להגשים באופן ישיר, בלתי אמצעי, את המטרה העבריינית, וכאשר אותו יסוד נפשי נמצא אצל המבצע המוחשי, הנחשב כמסייע, לפרשו ככוונה ספציפית לסייע לאדם אחר, כך שהוא, ולא המסייע, יבצע את העבירה הפלילית. המכשול המפריע להטיל את כללי השותפות הפלילית על היחס מבצע – חברה הוא העובדה כי למעשה לפנינו מבצע יחיד, אשר קונסטרוקציה משפטית מייחסת את מעשהו לאישיות משפטית שניתה התוצאות הנובעות מעובדת קיומו של מבצע מוחשי יחיד אינן עולות בקנה אחד עם עקרונות השותפות הפלילית.

ד. בדיקת היחס על-פי צורות השותפות השונות

במשפט האנגלי, מיון צורות השותפות נעשה על פי מבחן הזמן¹⁰. מדברים על מבצע עיקרי – Principal in the first degree¹¹; על שותף לפני מעשה¹²; מסייע בשעת עבירה¹³ – Principal in the second degree, או aider & abettor, ושותף לאחר מעשה¹⁴.

במשפט המקומי אין זה המבחן הקיים. מיון צורות השותפות נעשה על פי מבחן פונקציונאלי¹⁵. מבחינים בין משדל, המקביל לשותף לפני מעשה האנגלי,

8 [1944] 1 K.B. 146.

9 [1944] 1 K.B. 551.

10 ראה Glanville Williams, *op. cit.*, ch. 9, pp. 346–427.

11 שם, בע' 346.

12 שם, בעמ' 362.

13 שם, בעמ' 355.

14 שם, בעמ' 409. מלומדים רבים מטילים ספק האם צורת שותפות זו הולמת את כללי השותפות. ראה למשל, גלנריל ויליאמס, שם, סעיף 138, עמ' 409: "To regard such a person as a party to the original felony seems strange to the modern mind". שינה המחוקק האנגלי את המצב, וקבע בחוק הפלילי החדש משנת 1967, סעיף 4, עבירה חדשה ועצמאית של הושתת עורה לעברין, במקום שותפות לאחר מעשה, שבוטלה.

15 סעיפים 23–27 לסקורת החוק הפלילי, 1936.

למסייע — לפני המעשה ובשעת המעשה — שבעיקרו, מקביל למסייע בשעת המעשה האנגלי. (המלומד גלגיל ויליאמס סובר כי לקטגוריה של שותף לפני המעשה נכנס גם מסייע לפני המעשה, ולא רק משהל). כן קיים, כמובן, המבצע העיקרי, המקביל למבצע העיקרי האנגלי, והשותף לאחר מעשה.

יסוד בולט ביחס מבצע מחשי — חברה הוא סימולטניות ביצוע הע- בירה. היינו — ביצוע מעשהו של המבצע המחשי הוא בעת ובעונה אחת גם ביצוע העבירה ע"י החברה. לא תחנן כל אי התאמה בזמן, שכן המדובר במעשה אחד אשר גורם תוצאות מבחינת האחריות הפלילית לשני גופים בעלי אישיות משפטית. מובן שאותו מעשה אינו יכול להיות בזמן אחד, כאשר הוא נלקח בחשי בון לגבי מי שבצעו למעשה — המבצע המחשי, ובזמן אחר — כאשר המעשה מיוחס לחברה.

כאשר באים לבדוק אילו מצורות השותפות מתאימה ליחס בין המבצע והחברה (כלומר — איזה סוג של שותף הוא המבצע המחשי, שכן החברה נחשבת למבצע העיקרי) נוח להתייחס דווקא למיון האנגלי. שכן, הגדרנו הגבלה חריפה מאוד ביחסים בין המבצע והחברה, והיא — סימולטניות הביצוע — אחדות זמן תהוות העבירה אצל המבצע המחשי ואצל החברה. כבר מבחינה זו בלבד אפשר להוציא את השותפות לאחר מעשה¹⁶.

האם המבצע המחשי יכול להיות מסווג כמשדל :

השידול כמרשג מדפטי מאופיין ע"י כך שבעקבותיו המשדל הוציא לפועל את ההחלטה לבצע את העבירה. השידול הוא צורת שותפות בלתי ישירה לדבר עבירה. המשדל עצמו אינו תורם מאומה לפעילות הביצוע, שנעשה בשלמות ע"י העבריין העיקרי. כאמור, מאופיין השידול ע"י כוונה ספציפית — השגת ביצוע עבירה מסוימת על ידי אדם מסוים שאינו המשדל עצמו.

המיון האנגלי מתייחס אל המשדל כאל שותף לפני המעשה. מטבעה, חייבת פעולת השידול להתקיים לפני ביצוע העבירה ע"י המבצע העיקרי. קיימת, אם כן, סתירה בין יסודות השידול לבין עקרון הסימולטניות השולט ביחס מבצע — חברה. אם לא די בסתירה זו על מנת להוציא את השידול כצורת שותפות אפשרית, קיימת גם אי התאמה באקטוס ראוס וביסוד הנפשי הנדרשים מן המשדל. ברור כי אין אותו אדם יכול להיות המשפיע והמרשע כאחד. שוב עלינו לזכור כי המדובר במעשה יחיד, המיוחס לשניים, וביסוד נפשי יחיד, המיוחס לשניים. היות ההש- ניים זוכים לכינויים שונים, אשר מאחרי כל אחד מהם מסתתרת מהות אחרת, יש לדחות רעיון שותפות לגבי יחס זה בכלל, ושידול בפרט (יש להניח כי גם לבתי המשפט נראה כבלתי טבעי כי לגבי אותו מעשה, ייקרא המבצע המחשי משדל, והחברה — מבצע עיקרי. כפי שנראה להלן, ישנם פסקי דין בהם ראו בתי המשפט במבצע המחשי מסייע, אך לא היה מקרה אחד בו תואר המבצע המחשי כמשדל).

האם המבצע המחשי יכול להיות מסווג כמסייע ?

בהתייחס אל המיון האנגלי — המסייע מסייע בשעת המעשה. הסידע הוא

16 ראה ה-ש 14 לעיל.

האחריות הפלילית של התאגיד

כל התנהגות שאינה מגשימה אלמנט של הגדרת האקטוס ראוס של העבירה המסייע אינו משתתף בביצוע העבירה גופה; המבצע העיקרי הוא בעל המעשה, ורק בו בלבד תלוי אם אמנם תבוצע העבירה.

הסיוע, כאמור, מתבצע מתוך כוונה ספציפית – לסייע לאדם אחר, כך שהוא יגשים את האקטוס ריאוס של העבירה. כדי שיווצר סיוע, צריך המסייע לראות את ביצוע העבירה כמטרה. נוסף פה גם אלמנט שלילי – הכוונה שלא לבצע את המעשה בעצמו.

כאשר דנים בסיוע, יש לחלק את העבירות לשתי קטגוריות:

1. כאלה אשר המבצע המוחשי יכול להיות נאשם בהן כמבצע עיקרי;
2. כאלה אשר המבצע המוחשי אינו יכול להיות נאשם בהן כמבצע עיקרי, אלא רק החברה, בשל תכונה מיוחדת שאינה מתקיימת בו, ומתקיימת בחברה.

לגבי הסוג הראשון של העבירות:

עקרון הסימלהטניות בביצוע בא על סיפוק, שכן אנו דנים במסייע בשעת מעשה. אולם, סתירה קיימת באקטוס ראוס, וביסוד הנפשי. כי בעבירות מסוג זה, בהן יכול המבצע המוחשי להיות נאשם כמבצע עיקרי, המבצע משלים את כל מעשה העבירה, הוא מבצע ומקיים את כל יסודות האקטוס ריאוס. כן מתמלא אצלו גם היסוד הנפשי הנדרש ממבצע עיקרי. והנה, מסייע מאופיין ע"י כך שאינו משתתף בביצוע העבירה גופה, שאינו מבצע פעולות הכייכות להגדרת החוקית של העבירה, ושוא הסיוע ברור, לכן, כי קיימת אי התיישבות מכוון האקטוס ריאוס. כאמור, אי הת' יישובות קיימת גם ביחס ליסוד הנפשי. המסייע מאופיין ע"י כוונה ספציפית – לסייע לאחר. הכוונה המתקיימת אצל המבצע היא הכוונה להשלים את מעשה העבירה כולה. שכן, אם לא היה מתקיים יסוד נפשי כזה אצלו, אי אפשר היה ליחסו לחברה, בעבירות אשר דורשות קיום יסוד נפשי, וזו היתה נמלטת מהרשעה.

נשאלת השאלה, האם אין פסילה זו של סוג המבצע המוחשי כמסייע נעשית על בסיס טכני בלבד – אי התאמה במידת מה להגדרות המקובלות. לעניות דעתי, התשובה לכך שלילית. כללי השותפות הפלילית מצויים בחלק הכללי של ההוק הפלילי וחלים על החלק הספציפי. מטעמים מסויימים מצא המחוקק לנכון להטיל אחריות פלילית על חברה, כשהמעשה בוצע בידי אורגן שלה. בבואנו לבדוק את מערכת היחסים הנתונה הזאת יבין האורגן והחברה, הייבים אנו להשתמש באותם כללי שותפות היפים ליישום בשאר חלקי החוק הפלילי. אי התאמה גוררת פסילה ליישום הכללים ליחס זה. ההגדרות קבוצות ומדויקות, ואין כל סיבה לסטות מהן. ההתאמה חייבת לבוא מצד היחס הנבדק, ולא מכוון ההגדרות לפיהן נעשית הבדיקה.

לגבי הסוג השני של העבירות:

דוגמא לסוג זה: חברה היא בעלת אניה. כבעלת אניה מוטלות עליה חובות בטיחות חוקיות, אותן אין היא מבצעת. אחריות פלילית מוטלת על בעלי האניה. המחל הוא של האורגן, אך באחריות פלילית בשל מחל זה יכולה לישא רק החברה כבעלת האניה. סוג זה של עבירות מאופיין ע"י דרישה מסויימת ביחס למבצע העבירה; דרישה זו אינה מתקיימת באורגן, אלא רק בחברה. האם במקרה זה תהיה

17 עובדות הדוגמא נלקחו מפסק הדין האמריקאי, *U.S. v. Van Shaick*, 134F 392.

החברה מבצעת עיקרית, המבצע המוחשי מסייע? היסוד הנפשי אינו מעורר בעיות במקרה כזה משני נימוקים: (א) כאשר דרישה מיוחדת מתמלאת בחברה, לא נדרש בדרך כלל יסוד נפשי. המחבר בחובות המוטלות על פי החוק, אשר כשלון בביצוע מהווה עבירה. (ב) לא יכול להתקיים במבצע המוחשי יסוד נפשי של מבצע עיקרי, כי הוא אינו יכול מלכתחילה להיות כזה.

ביחס לאקטוס ריאוס — לכאורה מתקיימות פה דרישות הסיוע בכך שהמבצע המוחשי אינו יכול להשלים את הפעילות העבריינית מחמת היעדרה של תכונה סובסטיבית בו עצמו. העבירה נשלמת ע"י המבצע העיקרי, החברה, בכך שהיא תורמת את התכונה הנוספת, המיוחדת, הנדרשת, ואשר אינה מצויה במבצע המוחשי.

מצב זה הוא הקרוב ביותר למצב של שותפות פלילית. אך אל לנו להתפתות לקרבה זו. מדיונו הכללי זוסרים אנו כי השותפות הפלילית קיימת כאשר קיים ריבוי הזדמנויות של השותפים לעבירה. קו זה הוא קו יסודי בשותפות פלילית, הוא שיוצר מוסד מיוחד זה. קו זה אינו קיים במצב הנדון. והסבר להיעדרו הוא זה שניתן בדיון בבעיה זו בחלק הכללי של העבודה על כן לא נוכל לדבר על שותפות גם במקרה זה. מצב אחרון זה ראוי לציון בשל כך שהוא הקרוב ביותר למצב של שותפות מבחינת היסודות המגדירים כל צורה של שותפות.

מן הראוי להוסיף הערה הנכונה הן לגבי המשדל הן לגבי המסייע: לפי תורת המשפט הפלילי, לא קיימים שידול לשידול, או סיוע למסיוע, אלא במקרה שהשידול או הסיוע הם בחזקת עברה ספציפית (וגם אז קיימים חילוקי דעות). לו היינו מחליטים כי אמנם קיים יחס של שותפות בין המבצע המוחשי והחברה, כי אז היתה זו פגיעה בעקרון משפטי זה. מדגים הערה זו פסק הדין National Coal Board v. Gamble. שם נתבעו לדין מפקח על הצמסת מכניות משא ומעבדתו — חברת הפחם — והואשמו כמסייעים. לו היינו מקבלים את התנהגות כי היחס בין המפקח, שהוא המבצע המוחשי, ובין החברה — מעבדתו — הוא שותפות, כי אז היה מתקבל דבר מוזר: החברה היתה נאשמת בסיוע, ואילו המפקח — בסיוע לסיוע. זה בלתי אפשרי. לענין דומה ר' גם פסק הדין Henshell (Quarries) Ltd. v. Harvey.

ה. הדגמת הדיון ע"י פסקי דין

בפסק הדין R. v. McDonnell²⁰ הואשם הנתבע בקשירת קשר לרמות עם חברה שהוא היה נשיאה ומנהלה, והארגון היחיד שלה. השופט ניכה את הנאשם בנימוק:

"It would not be right to say that there were two reasons or two minds" (וזאת בהסתמכו על גלבויל ויליאמס²¹). היינו — בהכירו בכך שלשם התהוות קשר

18 3 All E.R. 203 [1958].

19 1 All E.R. 725 [1963].

20 1 All E.R. 193 [1966].

21 ספרו, שם, עמ' 861.

דרושים שני מחוות, קבע השופט כי לחברה אין מוח משלה, ועל כן לא ייתכן לקשור עמה קשר. מאותה סיבה אין גם לראות ביחס מבצע – חברה שותפות פלילית, מחמת זאת שלא מתקיימות דרישות הריבוי ההזדמנותי.

פסק הדין האנגלי R. v. Daily Mirror Newspaper Ltd.²², הוא דוגמא לדרך הרצויה: החברה בעלת העתון ועובד בעתון נתבעו לדין על פי חוק ייצוג העם 1918. החברה זכתה בשל העדר פרוצדורה להבאתה לדין פלילי. נטען כי יש צורך לכן לזכות גם את העובד, כי בהעדר מבצע עיקרי בר עונשין אין מסייע. בית המשפט מצא עובד זה אשם כמבצע עיקרי בעבירה, באומרו שאילו היה מראש כמסייע, היה מזכה. התוצאה חריגת – עובד הורשע כמבצע עיקרי, אך נראה שהסיבה נעוצה בכך שאם היה מראש כמסייע, חייב היה בית המשפט לזכותו.

גם בפסקי הדין האמריקאיים הבאים הואשם הנאשם והורשע כמבצע עיקרי בצידה של חברה בה פעל כארגון, ואשר נאשמה גם היא כמבצעת עיקרית: Clifton v. State²³; Overland Cotton Mill Co. v. People²⁴.

מאידך, מקרים בהם החזקה החברה כמבצעת עיקרית והאורגנים שלה כמסייעים: R. v. Sorsky²⁵; U. S. v. Van Shaick²⁶.

בפסקי דין אלה הורשעו המבצעים המוחשיים כמסייעים, היינו – שותפים לדבר עבירה (איני רואה כל טעם בהנאת עובדות המקרים, שכן לא נזק בפסקי דין אלה מה המקור החוקי להעמדת המבצעים המוחשיים לדין כמסייעים. פסקי דין אלה כפופים לתוצאות הבדיקה שנעשתה בעבודה זו, ואשר העלתה כי יחסי שותפות אינם מתאימים למצב השורר בין המבצע המוחשי והחברה).

1. סיכום

מהניתוח שהובא לעיל נובע כי אי אפשר לראות ביחס מבצע ממשי – חברה יחס של שותפות. שכן, יסודותיה החשובים ביותר של השותפות אינם מצויים ביחס זה.

על כן יש לדחות את הפסקה שהובאה במבוא לעבודה זו מפי המלומד גלבר וויל ויליאמס, לפיה יכול המבצע המוחשי להיאשם כמסייע, בעוד החברה מואשמת כמבצעת עיקרית. בלתי אפשרי להצמיד ליחס מסוים כינוי משמעותי, כאשר המשי מעות הטמונה בכינוי מנוגדת ליסודות היחס.

אך חלקה הראשון של המובאה מפי גלנוויל ויליאמס נראה נכון וסביר: היינו, החלק הקובע כי ניתן להאשים את החברה ואת המבצע המוחשי כמבצעים עיקריים. אפשרות זו מתקבלת על הדעת לאור הניתוח שנעשה בעבודה זו; אם המדובר במעשה יחיד, וביסוד נפשי יחיד, המיוחסים לשני גופים בעלי כשרות משפטית פלילית, כי

22 [1922] 2 K.B. 530.

23 68 A.L.R. 1266.

24 32 Colorado 263, 75 P. 924.

25 [1944] 2 All E.R. 333.

26 134 F 592.

אז בגין אותו מעשה ואותו יסוד נפשי יש ליחס להם אותה עבירה, ואותה דרגת בצע. מבחינה מעשית אין הבדל באם יוכרו על קיום שותפות ביחס מבצע מוחשי – חברה, או על היות שניהם מבצעים עיקריים. שכן, גם המשפט האנגלי וגם המשפט המקומי נוקטים בעקרון השוואת העונש²⁷. אולם מבחינת הניתוח העקרוני יש לכך חשיבות רבה.

אם רואים כנכונה את הגישה האומרת כי יש לראות במבצע המחשי ובחברה מבצעים עיקריים, מתעוררת הבעיה שהועלתה בסעיף ד' לחבור זה: כיצד יואשם מבצע מוחשי בביצוע עיקרי של עבירה, כאשר לא מתמלאות בו דרישות הכרחיות לשם קיום העבירה²⁸. כיצד יואשם כנהל חברה באי מילוי הובה חוקית שלא היתה מוטלת עליו אלא על החברה? הגישה הרואה באורגן המבצע מבצע עיקרי לצידה של החברה אינה נותנת תשובה לכך. הפתרון חייב לבוא מצד המחוקק: עליו להוסיף לסעיפים הקובעים עבירות מסוג זה הוראה האומרת כי במקום שחברה ממלאת אחר הדרישות המיוחדות של עבריון לפי הסעיף, כשלון החברה מלמלא אחר הוראות החוק יגורר ורשעתו בדין של האורגן הממנה על סוג פעולות זה בחברה. אין הכרח להצמיד הוראה כזו לכל סעיף וסעיף המציג דרישות מיוחדות לגבי עושה העבירה; אפשר לקבוע סעיף הנוקט בלשון כללית כג'ל, ואשר ייצא בחלקו הכללי של החוק הפלילי, ויחול על כל עבירה ספציפית מתאימה.

הקונסטרוקציה המשפטית של תורת האורגנים נוצרה ע"י בתי משפט על מנת להשיג אינטרס חברתי מסוים. עבודה זו נועדה לטפל בהשלכתה של התורה למשפט הפלילי, ובבעיה הספציפית: האם אפשר לראות ביחס המיוחד הנוצר על פי תורת האורגנים בין החברה ובין האורגן שהוא המבצע המוחשי שותפות פלילית. כפי שהביר הרתי לעיל, תשובתי לכך שלילית.

ברצוני להוסיף ולהעיר כי הענקת ישות משפטית עצמאית לחברה געשתה מטעמים כלכליים בעיקרם. מטרת החוק הפלילי שינה באופן מהותי במטרתה של החיקה כלכלית. אין כל טעם בהרחבת תחולת רעיון החברה כארצות משפטיות גם למשפט הפלילי. המשפט הפלילי מכונן פעולתו אל גופים בעלי כוונה עשייה ותשיבה עצמאית. הפעלת המשפט הפלילי כלפי גופים החסרים תכונות אלה אין בה כדי קידום מטעמותיו, ועל כן היא מיותרת.

27 ראה סעיפים 23 (1), 21 (3) לסקירת החוק הפלילי, 1976.

28 ראה כדוגמה, פסק דין אמריקאי *U.S. v. Van Scoick* המצוטט בהערה 5 לעיל.